

Милена БУРИЋ*

О СУФИКСУ *-(Н)ИК*

Апстракт: У раду је изложена творбено-семантичка анализа групе изведеница помоћу суфикса *-(н)ик* и њихова класификација на основу строго утврђеног критеријума којим се субјективност своди на најмању мјеру.

Кључне ријечи: именице, изведеница, суфикс, творбено-семантичка анализа, класификација, поткатегорија

1.0. У науци о језику суфикси *-ик* и *-ник* више пута били су предмет проучавања, па ипак, у великом броју случајева, остали су међусобно неразграничени, чиме је отежана творбено-семантичка класификација именица деривираних помоћу њих. То се нарочито односи на ријечи које се завршавају на *-(н)ик* а припадају творбено-семантичкој категорији лица, односно особа. Стога смо за ову прилику одабрали групу именица из поменуте категорије, веома заступљених у правној терминологији, не само у Богишићевом „Законику” одакле смо их прибиљежили него и у савременом праву. Покушаћемо да њиховом творбено-семантичком анализом допринесемо рјешавању проблема увијек присутних приликом описа деривације о којој је ријеч.

2.0. Прије него што пређемо на дескрипцију издвојених примјера, подсјећамо да је, према Скоку, суфикс *-ик* свесловенски и прасловенски суфикс који служи „у поименичавању придјева за ознаку лица као носитеља својстава и односа према извјесним радњама.”¹ За примјер Скок наводи сљедеће именице мушког рода: *ученик, мученик, радник,*

---

* Асистент на Филозофском факултету у Никшићу

¹ Скок I, 712, s. v. -ik.

биједник, помоћник, правник, научник, па затим на истом мјесту каже: „Од оваквих творба одваја се *-ник* као самосталан суфикс.”² У другом тому свог рјечника за суфикс *-ник* тврди да је настао поименичавањем придјева на *-н* помоћу *-ик*, да је и он свесловенски и прасловенски, те да су му извор придјеви на *-н* који се супстантивизирају помоћу *-ик* (што илуструје примјерима: *невјерник*, *грешник*, *дужник*, *помоћник*), као и поименичени партицип перфекта пасива нпр. *ученик*, *мученик*, *посланик*.³ Као што се може запазити, именица *помоћник* нашла се и у скупини изведеница помоћу *-ик* и у скупини изведеница помоћу *-ник*.

2.1. У Стевановићевој анализи деривата о којима је ријеч, говори се само о суфиксу *-ик*. Тако Стевановић констатује да је највећи број оваквих именица изведен од именица али посредно преко придјева, те да означавају лица мушког рода „с доминантном карактеристиком која се казује дотичним придевом.”⁴ Али одмах потом каже да није извјесно је ли у основи именица или глагол и додаје да то и „није од нарочитог значаја, него је битно то да ли према њима постоји и придев преко кога су изведене ове именице или не постоји.”⁵ Ако придјева нема, онда су, по његовом мишљењу, изведене од глагола по угледу на именице мотивисане придјевима на *-н* или трпним придјевима. Невоља је само у томе што необични придјеви нијесу у рјечницима потврђени али то не значи да не постоје, односно нијесу немогући.

2.2. Но, за нас је врло битна још једна тврдња истог аутора, а то је да све ове именице, како год да су настале, било од придјева, било од глагола, било од именица – имају придјевско значење, те их сврстава у подразред *nomina attributiva*.⁶ Ово напомињемо зато што су се сви остали дериватолози, колико је нама познато, трудили да прецизније утврде творбену семантику изведеница овог типа, најчешће признајући да субјективни критеријум игра велику улогу при њиховој творбено-семантичкој дистрибуцији. Међутим, чини нам се да је на мјесту Стевановићева тврдња да све ове ријечи задржавају, како он дословно каже, „придевски карактер значења.” Сматрамо да је такво значење, без обзира на мотивацију и припадност сугласника *н* основинској или суфиксалној морфеми – латентно потпомогнуто обликом ових именица који, ако их за тренутак посматрамо без крајњег сугласника *к*, у ства-

² Исто.

³ Скок II, 515–516, s. v. *-ница*.

⁴ Стевановић 1964: 506.

⁵ Исто.

⁶ Исто, 507.

ри представља придјев одређеног вида. Због тога ове именице у нашој свијести егзистирају као *придјеволике*, што се одмах преноси и на значењски план.

2.3. Рецимо и то да поводом разграничења суфикса *-ик* и *-ник* и Стјефан Бабић наглашава: „Јасно је само да се не може говорити о суфиксу *-ик* ако твореница завршава на *-ник*, а нема придјева (ни именице) на *-н*.”⁷ Али већ рекосмо да ако неке ријечи нема, не значи да се не може створити. Иако поменути аутор тврди да не постоји утврђени критеријум за разграничење ових суфикса пошто се постанак изведеница може протумачити на два или три начина, напомиње да ваља имати на уму да се творбено и лексичко значење не морају подударати, али да „не ваља ићи у такву апстракцију да творбено значење губи везу с природним језиком.”⁸ А таква би апстракција по његовом мишљењу настала када бисмо именицу *ратник* парафразирали, или, Бабићевом терминологијом, преобликовали – у *ратна особа*, а не у *онај који ратује*.⁹

2.4. У својој „Творби речи у савременом српском језику” Иван Клајн каже, позивајући се на старије лингвисте, да данас више нема мјеста сумњи у то да изведенице од именичких и глаголских основа (искључујући трпни глаголски придјев) имају суфикс *-ник*, те да је он веома продуктиван с глаголским основама од којих изведенице увијек имају значење, не имаоца особине, како тврди Стевановић, већ – вршиоца радње. Но и Клајн признаје да „у многим речима можемо бити у недоумици да ли је основа глаголска или именичка,”¹⁰ те код њега у тумачењу творбене везе превагу односи семантички критеријум над обличким.

2.5. Дакле, неспорно је да нема чврстог критеријума по којем бисмо разликовали ријечи изведене помоћу суфикса *-ик* од оних са суфиксом *-ник*, што резултира лабавошћу семантичке класификације деривата. Можемо једино тврдити: када је у питању облик, извјесно је само да изведенице са трпним придјевом у основи имају суфикс *-ик*.

⁷ Бабић 1986: 194.

⁸ Исто, 194.

⁹ Друго је питање да ли би при оваквим семантичким трансформацијама требало узимати у обзир модел придјев + особа, придјев + човјек или придјев + именица одређенијег значења. У овом раду тим питањем нећемо се бавити, али је евидентно да некада сасвим уобичајен придјев неприкладно звучи уз именице *човјек* и *особа*, а сасвим прикладно уз именице са специфичнијим значењем. Тако се у нашем материјалу именица *уговорник* може преобликовати у: *човјек који уговара*, *човјек који склапа (или потписује) уговор* и *уговорна страна*, али никако *уговорни човјек/особа*, нити *онај који је уговорни*.

¹⁰ Клајн 2003: 159.

3.0. У дескрипцији ексцерпираних примјера наишли смо на помену-те проблеме.

3.1. Суфикс *-(н)ик* (напомињемо да смо *n* ставили међу заграде) учествовао је у творби великог броја (тридесет седам) именица из категорије лица или особа. При њиховој творбено-семантичкој дистрибуцији морали смо се служити морфолошко-семантичким критеријумом, тј. критеријумом који подразумева поклапање формалне са семантичком структуром изведенице. Тако смо у творбене поткатегорије *nomina attributiva* и *nomina patientis* уврстили само именице које имају недвосмислену, прозирну мотивацију (мислимо на оба њена аспекта: формални и семантички),¹¹ односно имају једну творбено-семантичку трансформацију, тј. творбену парафразу. Дакле, у поткатегорију *nomina attributiva* уврстили смо само оне именице за које смо сигурни да им је у основи придјев и чија творбена парафраза изгледа искључиво: *онај који је придјев*. Такве су именице *малољетник* и *немоћник*, мотивисане сложеним придјевима *малољетан* и *немоћан*, са значењем: *онај који је малољетан* и *онај који је немоћан*. Другу скупину, односно творбену поткатегорију *nomina patientis* чине именице које такође задовољавају задати критеријум, тј. којима је творбена основа трпни придјев а значе: *онај који је трпни придјев*. Ту су уврштене именице: *обдареник*, *оштећеник* и *штићеник*, са значењем: *онај који је обдарен*, односно *оштећен*, односно *штићен*. А посљедњу, трећу поткатегорију сачињавају преостале изведенице, јер тиме што не задовољавају постављени критеријум – добијају заједничку карактеристику. Овим именицама својствено је да уз то што означавају *имаоца особине*, увијек означавају још нешто, с обзиром на постојање вишеструке мотивације. Тако је значењска нијанса *вршилац радње* присутна у именицама: *дужник*, *расипник*, *одвлачник*, *придржник*, *помоћник*, *штетник*, *радник*; *ималац занимања* у изведеницама: *подузетник*, *предузетник*, *најамник*, *најмљеник*; *припадник каквог колектива* у: *братственик*, *племеник*, *удруженик*, *супоник*, *спреженик*; *ималац какве улоге* у именицама: *власник*, *иманик*, *губитник*, *добитник*, *стечник*, *повјереник*, *пуномоћник*, *замјеник*, *заступник*, *уговорник*, *закупник*, *подзакупник*, *намјењеник*, *управник*, *предшаственик*, *пријамник*.

3.2. Именице из ове мјешовите скупине, коју бисмо условно могли назвати поткатегорија *двозначних именица*, имају различиту а врло често и нејасну морфолошку мотивацију. Радни глаголски придјев је

¹¹ Упор. Ћорић 2008: 24–25.

у основи ријечи *имаоник*, а трпни придјеву су, осим наведених *nomina patientis*, мотивисали још и именице *повјереник*, *намјењеник*, *најмљеник* и *удруженик*. Од именичке основе или од општег дијела који је заједнички именици и глаголу изведено је *закупник*, а термин *подзакупник* настао је комбинованом, префиксално-суфиксалном творбом. Именичка основа је, по свој прилици, у *замјеник* и *племеник*, мада је у „Речнику” Матице српске потврђен придјев *племен*. Придјевску основу имају *власник* и *дужник* (судећи по акценту у првом, односно по палатализацији у другом примјеру). С придјевском или именичком основом су *најамник*, *пуномоћник*, *управник*, *пријамник*, а уколико именица *братственик* није с придјевском него са именичком основом, онда је изведена суфиксним дериватом *-еник*. Од глаголске основе су *губитник*, *добитник*, а вјероватно и русизам *предшаственик*, и даље: *заступник*, *подузетник*, *предузетник*, *придржник*, *стечник*, *одвличник* и *спрежник*. Није извјесно од којих су (именичких, глаголских или придјевских) основа добијене именице: *помоћник*, *уговорник*, *расипник*, *штетник* и *радник*.¹² Нејасно је која би ријеч могла да буде у основи именице *супоник*. С обзиром на то да у Богишићевој правној терминологији постоји именица *супона*, могло би се закључити да се ради о именичкој творбеној основи те да би *супоник* био члан супоне или члан супоничке заједнице, како стоји у објашњењима правника.¹³ РМС, истина, не садржи ријеч *супона*, али билежи не само дублете *супојник* и *супоник* (са значењем „онај који заједно с ким пасе или поји стоку”) већ и *femininum супоница* и глагол *супонити*.¹⁴ У Вуковом „Рјечнику” из 1852. налази се само *супојник*.¹⁵ Према Скоку *супојник* је „поствербал ... на -ник,”¹⁶ но за данашње језичко осјећање најприје ће бити да је ријеч изгубила мотивацију.

3.3. Изведенице из ове поткатогеорије увијек имају двије или више творбених парафраза, нпр.: онај који је придјев, онај који глагол, онај који глагол + именица у акузативу (с предлогом или без предлога), односно онај који декомпоновани предикат. На примјеру то изгледа овако: *дужник* може бити *онај који је дужан*, *онај који дужује*, *онај који има дуг*; *закупник* је *онај који што узима у закуп* или *онај који што за-*

¹² Посљедња именица у Богишићевом терминосистему (*радник*) стоји у синонимској вези са *најамник* и *најмљеник*, те би се могла уврстити и у творбено-семантичку поткатогеорију којој оне припадају, *nomina professionis*.

¹³ В. ОИЗ, 359.

¹⁴ В. РМС, VI, 93, s. v. супојник.

¹⁵ Вук 1852: 726.

¹⁶ Скок II, 667, s. v. *piti*.

купи; удруженик је онај који је удружен, који је члан удруге, који се удружује.¹⁷

4.0. Закључујемо на крају да специфична разлика коју имају све именице треће групе, није и њихово основно обиљежје. Њихово основно обиљежје је да уз значење имаоца особине обавезно имају још неко значење, за разлику од именица из прве двије скупине које недвосмислено значе једно: *nomina attributiva* – именице из прве, односно *nomina patientis* – изведенице из друге наведене скупине.

4.1. Оваквом анализом и подјелом субјективност смо, надамо се, свели на најмању могућу мјеру, што нам је и био циљ, с обзиром на то да управо она може обеснажити поузданост критеријума разматране творбено-семантичке класификације. У нашем случају субјективност у дистрибуцији могла би се односити само на додатно значење спорних именица, тј. на оно „још неко значење.” Рецимо и то да могућност прецизног утврђивања облика творбене морфеме (основинске и суфиксалне) великог броја именица о којима је било ријечи – измиче егзактној анализи, и с тим се ваља помирити.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 1986: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb;
 Вук 1852: Вук Стефановић Карацић, *Српски рјечник*, Београд;
 Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд;
Речник српскохрватскога књижевног језика, Матица српска – Матица хрватска, књ. 1–3, Нови Сад – Загреб, 1967–1969; књ. 4–6, Нови Сад, 1971–1976;
 Скок 1971: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (knjiga prva)*, Zagreb;
 Скок 1972: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (knjiga druga)*, Zagreb;
 Стевановић 1964: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд;
 Ћорић 2008: Божо Ћорић, *Творба именица у српском језику*, Београд

¹⁷ Ако у парафрази употребимо именице *човјек* или *особа*, најчешће се ништа не мијења, па је нпр. *расипник* – *расипан човјек*, *човјек који расипа*, *човјек који је склон расипу*. У ријетким случајевима, ако је трансформација преко придјева могућа, именице општег значења не би могле стајати уз њега нпр. *помоћник је човјек који пружа помоћ*, *човјек који помаже*, *помоћни радник*, али не и *помоћни човјек* (већ смо рекли да *уговорник* може бити *уговорна страна* а не *уговорни човјек*).

Примјери су ексцерпирани из:
ОИЗ = Valtazar Bogišić, *Izabrana djela (tom I), Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru*, Podgorica – Beograd, 2004.

Milena BURIC

ON THE SUFFIX *-(N)IK*

Summary

This work analyses the morpho-semantic features of nouns denoting persons, created by the means of the suffix *-(n)ik* (for example *maloljetnik, šticenik, zastupnik, preduzetnik, najamnik, plemenik*). We also offer a classification of these nouns according to a set of strictly defined criteria which allow little space for subjectivity.

